

Mag. Maja Kersnik*

Neformalna socialna omrežja prebivalcev Slovenije

avtorji: Mojca Novak, Nevenka Černigoj Sadar, Srečo Dragoš, Polona Dremelj, Anuška Ferligoj, Valentina Hlebec, Tina Kogovšek in Mateja Nagode

Povzetek

Besedilo je nastalo kot predstavitev raziskave Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije, ki je bila pripravljena po nekajletnem skupnem (teoretskem in empiričnem) delu številnih avtorjev na Fakulteti za družbene vede in Inštitutu Republike Slovenije za socialno varstvo.

Besedilo predstavi najprej sam pojem socialnega omrežja, sledi opis značilnosti neformalnih socialnih omrežij prebivalcev Slovenije na splošno in glede na vrsto socialne opore ter opis velikosti in značilnosti omrežij socialnih opor nekaterih ranljivih

skupin prebivalstva. Prikazane so razlike med socialnimi oporami mlajših in starejših oseb, razlike med moškimi in ženskami in opisana je povezanost socialnih omrežij in socialnega kapitala kot enega najpomembnejših dobrin sodobnih družb. Raziskava je pokazala, da imajo v Sloveniji najšibkejša omrežja revni, sledijo jim starejši in enostarševske družine. Pokazala je tudi, da so omrežja socialnih opor v Sloveniji družino - centrična, da so zlasti ženske izredno obremenjene z dajanjem socialne opore praviloma svojim sorodnikom, da so celotna

omrežja preobremenjena (ker so majhna) in zato tudi izredno občutljiva ter da je največja učinkovitost socialnih opor dosežena, ko je vzpostavljeno dopolnjevanje neformalnega in formalnega omrežja socialnih opor in storitev. Ker razvita socialna omrežja krepijo zmožnost dostopa do pomembnih virov in ker ta dostop pomembno povečujejo, morajo biti sestavni del strategij preseganja socialne osamitve in socialne izključenosti, s tem pa tudi sestavni del strategij socialnega vključevanja ranljivih skupin prebivalstva.

Uvod

Ljudje v stiku s pomembnimi drugimi pletemo omrežja socialnih odnosov. Pomembni drugi so za posameznika (mogoči) vir socialne opore. Socialna opora¹ pomeni pomoč, ki jo posameznik potrebuje v vsakdanjem življenju (npr. pri varstvu otroka, gradnji hiše, med boleznijo) ali ko je v finančni ali čustveni stiski. Osebe, ki nam običajno ponudijo tako vrsto pomoči, imenujemo socialno omrežje. Socialna omrežja imajo praviloma relativno stabilno velikost in sestavo, razen v obdobju večjih življenjskih sprememb in prehodov.

Vrste in obseg socialnih odnosov, v katere vstopa posameznik v okviru svojega socialnega omrežja, in še nekatere druge značilnosti omrežja kažejo kakovost življenja posameznika. Pokažejo nam, na koliko oseb se posameznik lahko obrne po oporo,

kakšne so te opore, ali so vzajemne ali enosmerne, kakšne potencialne vire pomoči ima posameznik v svojem socialnem omrežju in kako je s prejeto oporo zadovoljen. Pogosto nam osebe, ki so za nas res zelo pomembne, dajejo več vrst socialnih opor hkrati (npr. s partnerjem/rico, starši, otroki si lahko izmenjavamo vse vrste socialnih opor); ali pa nam kdo, ki je za nas tudi pomemben, ponudi le eno vrsto opore, npr. prijatelj je pogost vir čustvene opore.

Socialna omrežja so prostor, v katerem nastaja socialni kapital in obenem tudi kazalnik socialne vključenosti. Če se posameznik ne počuti sprejetega, če nikomur ne pripada in če občuti pomanjkanje socialnih stikov (ni povezan s pomembnimi drugimi), to močno vpliva na občutek socialne izključenosti.

* Urad za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana

¹ Na podlagi vrste teoretičnih opredelitev in empiričnih študij se je izoblikovalo relativno soglasje, po katerem lahko vrste socialne opore uvrstimo v štiri večje skupine (Hlebec in Kogovšek, 2004, stran 28):

- **instrumentalna (tudi materialna) opora** se nanaša na pomoč v materialnem smislu (posojanje denarja, orodje, pomoč pri hišnih opravilih ipd.);
- **informacijska opora** se nanaša na informacije, ki jih oseba potrebuje ob večji življenjski spremembi (npr. ob selitvi, iskanju nove službe);
- **čustvena opora** je pomoč ob večjih ali manjših življenjskih krizah (smrti bližnjega, razvezi, težavah v družini ali na delovnem mestu ipd.) in
- **druženje** je socialna opora v obliki neformalnega občasnega druženja (izleti, obiskovanje, skupen ogled filmske predstave ipd.).

Zgodnejše opredelitve pojma socialne opore so poudarjale predvsem emocionalno razsežnost socialne opore, ki pomeni npr. občutek pripadnosti in sprejetosti pri pomembnih drugih. Prav občutek pripadnosti se pogosto razume kot ena temeljnih značilnosti čustvene opore. Tudi vzajemnost je eden pomembnejših dejavnikov za preučevanje in razumevanje delovanja socialne opore. Raziskave so pokazale (Novak, 2004, stran 16), da so posamezniki, ki v svojih odnosih uravnoreženo izmenjavajo oporo, zadovoljnejši, srečnejši in tudi bolj zdravi.

Socialna opora je opredeljena tudi kot informacija, s pomočjo katere se posameznik lahko zave, da je ljubljen in sprejet, kar pomembno vpliva na njegovo psihično stabilnost.

Novejše opredelitve socialnih opor pa poudarjajo, da je tovrstna opora tudi celovit interakcijski in komunikacijski proces med ljudmi.

Pri preučevanju omrežij socialnih opor se uporabljajo različni modeli (kot npr. model percipirane opore, model dobljene opore, model socialne opore kot transakcijskega procesa, model socialne vključenosti itd.) Slednji se je v kombinaciji z modelom socialne opore kot transakcije uporabljal tudi za osnovo empirični raziskavi: Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije (Novak, 2004) so opisana v nadaljevanju².

Ta kombinirani model raziskuje socialno oporo v širših omrežjih lokalne oziroma sosedске skupnosti in v okviru intimnih vezi s pomembnimi drugimi oziroma se osredotoča na vključenost posameznika v skupino oziroma omrežje ter na stopnjo povezanosti v skupini.

Ne glede na to, da je za preučevanje pomena socialnih opor bolje ugotavljati vsebino odnosov kot število oseb v omrežju (oziroma h komu se posameznik obrne po pomoč), pa preučevanje slednjega pokaže pomembne skupne značilnosti socialnih opor³ prebivalcev Slovenije.

Značilnosti neformalnih omrežij socialnih opor prebivalcev Slovenije:

- povprečno imajo prebivalci Slovenije v svojem socialnem omrežju 6,5 osebe⁴;
- največje omrežje imajo glede na zakonski stan samski (6,5 osebe), najmanjše pa ovdoveli (5,8 osebe);
- omrežja mestnih prebivalcev so nekoliko manjša (6,3 osebe) od omrežij vaških prebivalcev (6,6 osebe);
- z višanjem izobrazbe se povečuje tudi obseg omrežij;
- med družinami imajo največja omrežja razširjene družine⁵, najmanjše pa enostarševske družine. Nasploh so enostarševske družine čustveno, socialno in materialno najbolj prikrajšane. Dogaja se celo, da enostarševske družine nimajo nikakršne opore (živijo osamljeno). Pri družinah z otroki je zelo značilna in pomembna medgeneracijska pomoč;
- z zahtevnostjo opor se število članov omrežij manjša (tako je najobsežnejše omrežje pri druženju, najmanjše pa pri finančni opori).

Naslednje tri značilnosti omrežij socialnih opor prebivalstva Slovenije, ki so bile potrjene tudi s posebno raziskavo nevladnega sektorja, so:

- velika gostota (pogostost) stikov med člani omrežja, kar pomeni, da so omrežja zelo močna (v primerjavi z nekaterimi evropskimi državami so slovenska omrežja najmočnejša);
- preobremenjenost; zaradi velike gostote in relativne majhnosti omrežij so ta omrežja izredno občutljiva, hitro se lahko namreč zlomi omrežje (ko npr. v trenutku, ko posameznik potrebuje pomoč, noben član omrežja ni dostopen). To kažejo tudi podatki o uporabnikih formalnih vrst pomoči, saj tovrstne pomoči želijo predvsem posamezniki, ki imajo manjša socialna omrežja;
- instrumentalnost; opore so pretežno instrumentalne (finančna in različne materialne vrste pomoči);

² Raziskava temelji na reprezentativnem, slučajnem vzorcu 5013 odraslih prebivalcev Slovenije (starih 18 let in več), ki so imenovali 32.400 članov svojega socialnega omrežja. V raziskavi so opazovali socialno oporo, ki jo dajejo člani neformalnega socialnega omrežja, ki ga sestavljajo predvsem prijatelji, družinski člani, sosedje in sorodniki.

³ V raziskavi so preučevali:

- oporo ob bolezni (ko človek zaradi oslabelosti potrebuje pomoč npr. pri vsakdanjih nakupih ali pri nakupu zdravil),
- finančno oporo (npr. izposoja večje vsote denarja),
- manjšo materialno oporo (pomoč pri lažjih gospodinjstkih opravilih),
- večjo materialno oporo (pomoč pri gradnji hiše, prenovi stanovanja ali večjih delih na vrtu) in
- oporo za druženje.

⁴ Pri čemer pa ne smemo spregledati, da je ista oseba lahko vir različnih vrst socialnih opor. Npr. s partnerjem se pogovarjamo o pomembnih stvareh, ga prosimo za najrazličnejše praktične usluge, si izposodimo denar in se z njim seveda tudi družimo.

⁵ Razširjena družina je družina, v kateri živi anketiranec s svojim partnerjem in/ali otrokom ter drugimi sorodniki, običajno člani družine (lahko so anketirančevi ali partnerjevi).

najmanj pa je čustvenih opor oziroma so opore na čustveni ravni najšibkejše (daleč pod povprečjem nekaterih evropskih držav).

Dopolnjevanje z institucionalnim oziroma formalnim omrežjem je najboljša zaščita pred razpadom omrežja neformalnih opor, do katerega lahko pride opisana preobremenjenost. Z dopolnjevanjem obeh vrst opor je učinkovitost opor najboljša.

Značilnosti socialnih omrežij prebivalcev Slovenije glede na vrsto opore:

- ključni vir **finančne opore** so prijatelji in starši;
- pri čustveni **opori in boleznih** je glavni vir opore partner, pomembni pa so še otroci, starši in prijatelji. Čustveno oporo dajejo moškim večinoma partnerice, ženskam pa prijateljice in otroci. Pri boleznih moškim dajejo oporo večinoma partnerice in matere, ženskam pa poleg partnerjev še otroci (predvsem hčere), matere in prijateljice. Pri boleznih se obrne na formalno pomoč institucij in drugih vrst organizirane pomoči manj kot 5 % prebivalcev Slovenije;
- ob **manjši materialni opori** se posamezniki najbolj obračajo na prijatelje in sosede, nato na druge sorodnike;
- ob **večji materialni opori** se posamezniki obračajo na prijatelje, druge sorodnike ter na brate in/ali sestre;
- v večini primerov se **družijo** s prijatelji.

Podatki kažejo, da med prebivalstvom Slovenije ni pomembnih razlik v strukturi članov omrežij; razlike so v velikosti posameznih vrst omrežij. Največje razlike so med revnimi in celotnim prebivalstvom (glej razpredelnico).

Omrežja socialnih opor prebivalcev Slovenije so družinskocentrična in zelo obremenjena. Pri vseh vrstah opore ne glede družbeno strukturne razlike in ne glede na starost več kot polovico članov omrežja sestavljajo predvsem ožji družinski člani (med katerimi je glavni vir opore partner) in drugi sorodniki. Družina se kaže kot zelo pomembna v omrežju socialnih opor prebivalcev Slovenije. Širše sorodstvo se kaže kot pomembno, tudi delež prijateljev je v omrežju precejšen. To pomeni, da je posameznikov dostop do neformalne opore določen predvsem z dostopom do sorodstvenega omrežja. Družina je največji delež socialnega omrežja pri dajanju opore pri boleznih (v 82,5 % primerov).

Vse to pomeni, da je treba formalne oblike pomoči bolj usmeriti k družini kot celoti (in ne le k posamezniku) in jo tako podpreti in okrepiti.

Nekatere primerjave med posameznimi skupinami prebivalstva Slovenije

Primerjava socialnih opor, mlajših (starih od 18 do 64 let) in starejših (65 + let):

- starejši prebivalci Slovenije imajo manjša socialna omrežja kot mlajši;
- kadar so bolni, se mlajši in starejši obračajo na svoje ženske sorodnice;
- **pri druženju** imajo starejši nekoliko več ženskih sorodnic kot mlajši;
- **pri čustveni opori** imajo starejši več ženskih kot moških sorodnikov;
- **pri materialnih oporah (finančna ter večja in manjša materialna opora)** je delež sorodnikov pri starejših nekoliko večji kot pri mlajših. Pri starejših se kot pomemben vir opore kažejo tudi sosede.

Primerjava socialnih opor med moškimi in ženskami:

- ženske imajo večja omrežja kot moški;
- ženske so bolj navezane na sorodstvo kot moški;
- največje razlike se kažejo pri materialni opori (finančni kot manjši ali večji materialni opori), pri katerih imajo ženske precej več sorodnikov, moški pa precej več prijateljev;
- ženske so tudi večje ponudnice čustvene opore in opore pri boleznih kot moški (moškim več kot polovico opore pri boleznih dajejo ženske sorodnice; večinoma partnerice – 31% in matere – 10%);
- ženske so tudi glavne ponudnice čustvene opore pri boleznih starejšim osebam. Starejši se po tovrstno oporo obračajo na svoje hčere, partnerice in druge sorodnice.

Ti podatki podpirajo številne ugotovitve, po katerih je ženska opredeljena kot glavna skrbnica v družini. Raziskave kažejo, da številne ženske preživijo večino svojega življenja kot negovalke pomembnih drugih; povprečno 17 let skrbijo, negujejo in podpirajo svoje otroke, 18 let namenjajo skrb in pomoč svojim in partnerjevim staršem in končno še desetletje negovanju ostarelega partnerja; pri čemer se lahko »podvajajo« zahteve po pomoči, kar za ženske najpogosteje pomeni preobremenitev, ki vodi v fizično in psihično izčrpanost (po ocenah strokovnjakinj to velja tudi za Slovenijo). Kot najpomembnejšo motivacijsko silo za negovanje ženske omenjajo občutke moralne in socialne dolžnosti. V kriznih in stresnih okoliščinah se v družinskem/sorodstvenem in prijateljskem sistemu posamezniki in posameznice najprej in najbolj obračajo na ženske (Rener 1997; Ule in drugi 2003).

Značilnosti omrežij socialnih opor nekaterih ranljivih skupin prebivalstva

Ustrezne socialne opore so pomembna prva življenjskega standarda in kakovosti življenja prebivalstva, še zlasti so opore pomembne pri ranljivih družbenih skupinah, ki so že sicer prikrajšane za nekatere življenjsko pomembne vire.

Pojem ranljiva družbena skupina je (Zaviršek in Škerjanc, 1998, stran 3, 4) treba ustrezno uporabljati takrat, ko želimo opozoriti na to, da so v posamezni okoliščini ustvarjene razmere za sprožitev procesa, ki pripelje do izključevanja. Gre za pomanjkanje in izgubljanje vpliva nad pomembnimi področji posameznikovega življenja. Koncept »ranljivosti« opozarja na to, da se človek znajde v neki okoliščini (nasilje, odvisnost, brezposelnost, telesna poškodba, starost, bolezen) ali pa je vanjo naroden (organska poškodba od rojstva, revna družina, pripadnost zgodovinsko zapostavljeni narodni manjšini ipd.), ki ga naredi ranlivega in dovzetnega za to, da se negativne okoliščine začnejo nalagati, kar sčasoma povzroči socialno izključevanje.

Omrežja socialne opore posameznikov, ki pripadajo ranljivim družbenim skupinam, so nekoliko manjša kot omrežja vseh prebivalcev Slovenije. Ključni vir socialne opore ranljivih družbenih skupin so njihovi otroci.

V nadaljevanju navajamo omrežja le nekaterih ranljivih družbenih skupin.

Omrežja socialne opore revnih⁶:

Revni imajo precej šibkejša omrežja v primerjavi s celotnim prebivalstvom, kar ruši stereotip, da ta skupina prebivalstva nadomešča svoje materialno pomanjkanje z večjim omrežjem:

- v povprečju imajo revni v svojem omrežju 5,7 osebe;
- pomembnih razlik v strukturi omrežij socialnih opor revnih v primerjavi s celotnim prebivalstvom raziskava ni pokazala (Novak, 2004). To pomeni, da je le peščica sorodnikov in nekaj prijateljev tisto omrežje, ki daje potrebno oporo revnim;
- pomembne razlike so v obsegu omrežij. Obseg omrežij revnih je pri posameznih vrstah opor v primerjavi s celotnim prebivalstvom bistveno manjši. S tem tudi zanikamo splošno prepričanje, da revni svoj finančni primanjkljaj nadomeščajo z obsežnejšim omrežjem pomoči. Pri revnih je »revno« tudi omrežje njihovih socialnih opor.

Obseg omrežja sicer tudi pri celotnem prebivalstvu ni velik, zato se pričakanje pomoči usmerja

praviloma na iste vire opore. To ima za posledico »kopičenje zahtev po pomoči« predvsem do partnerja ali staršev in je obenem velik manko pomoči ob smrti (staršev) ali izgubi partnerja. Vse to je pri revnih zaradi manjšega omrežja še toliko večji problem (visoka obremenjenost članov omrežja in nizka zmožnost aktiviranja dodatnih virov).

Raziskava je tudi pokazala, da družina pri formalni pomoči revnim (različne oblike nedenarnih in drugih storitev) ni dovolj vključena. Zato bi kazalo z ukrepi socialne politike krepiti zmožnosti vseh članov družine, da bi revni lažje reševali vprašanja socialne izključenosti.

Omrežja socialne opore starejših:

- značilno omrežje starejših je 5,8 osebe;
- najpomembnejši vir opore ostarelim so otroci;
- socialno oporo (tudi skrb in nego) jim zagotavljajo predvsem družinski člani, pomemben delež pa tudi prijatelji, drugi sorodniki in sosedje;
- največ virov socialne opore imajo ostareli, ki bivajo v razširjeni družini v vaškem okolju;
- z neformalnimi viri socialne opore so najslabše opremljene starejše ženske, ki živijo same, ki imajo zelo majhna omrežja, usmerjena predvsem na otroke. Pri povečanih potrebah imajo te starostnice na voljo zelo malo drugih neformalnih virov. Zato se lahko pri tej skupini pričakuje povečana potreba po formalnih virih pomoči.

Glede opremljenosti večine starostnikov v Sloveniji smo na prvi pogled lahko zadovoljni. Prevladuje družinski oziroma sorodniški tip omrežja socialne opore, kar pomeni dobro opremljenost z neformalnimi viri. Po drugi strani to pomeni večjo obremenitev predvsem žensk iz družinskega omrežja starostnika. Če skrbnica starostnika skrbi tudi za otroke ali partnerja ali so zahteve po oskrbi zelo velike (npr. ob duševni obolenosti starostnika), je lahko prehudo obremenjena in se hitro povečajo potrebe po formalni pomoči. Po nekaterih ocenah se to tudi dejansko dogaja. Raziskava je pokazala, da razvoj formalne (institucionalne) opore za pomoč starejšim potrebujemo predvsem v mestnih okoljih ter da je nujno razvijati tudi servise, ki ponujajo hitro in učinkovito pomoč kot dodatek neformalnim virom.

Raziskave kažejo (Dragoš, 2004, stran 147), da so socialna omrežja starejših tesno povezana z njihovim zdravstvenim stanjem (vključno s smrtnostjo), kardiovaskularnimi obolenji,

⁶ V raziskavi Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije so bili revni določeni na (nestandardiziran) neobičajen način; za revne so določili tiste, katerih mesečni dohodki za gospodinjstvo niso dosegli 130.000 SIT.

umrljivostjo zaradi raka in ravno funkcionalnih zmožnosti. V teh zvezah je potrjeno, da so socialne mreže varovalni dejavnik starejših, čeprav ne za vse enako:

- odvisno od dohodka,
- fizične kondicije (bolj koristijo tistim s šibko kondicijo)
- in spola (socialne vezi močnejše učinkujejo na moške, še zlasti tiste s slabšo fizično kondicijo).

Temeljna ugotovitev je, da so pri starejših pozitivni vplivi socialnih mrež povezani že z samim številom socialnih vezi.

V Sloveniji bo (Dragoš, 2004, stran 158) v naslednjih desetletjih največji problem socialne politike zagotavljanje storitev za stare. Ker so omrežja lahko vir integrativnih zmožnosti za posameznike in obenem lahko tudi vir družbenih neenakosti, je še zlasti pomembno, da socialna država pri uvajanju formalnih oblik pomoči in storitev za starejše poskuša podpirati tudi neformalna socialna omrežja in da pri svojih ukrepih upošteva mogoče vplive na socialne vezi.

Omrežja socialne opore gibalno oviranih oseb⁷

Gibalno ovirani so posebna skupina oseb, ki potrebujejo pomoč pri vsakodnevnih gospodinjstkih opravilih, vzdrževanju osebne higiene in oblačenju, obisku zdravnika ali banke.

Gibalno ovirani niso v slabšem položaju pri oblikovanju svojih omrežij v primerjavi s celotnim prebivalstvom:

- v svojem omrežju imajo povprečno šest oseb (v primerjavi z vsem prebivalstvom imajo pri manjši materialni opori nekoliko manjši krog ljudi, pri opori pri boleznih pa je ta neformalni krog nekoliko večji, kljub temu se zaradi večjih potreb ob boleznih bolj kot celotno prebivalstvo obračajo tudi po formalno pomoč;
- tudi pri tej skupini je družina najpomembnejši vir socialne opore; še zlasti to velja za oporo pri boleznih. Med družinskimi člani socialno oporo dajejo predvsem otroci, in sicer precej bolj, kot je značilno za celotno prebivalstvo

(to je tudi posledica povprečne starosti gibalno oviranih, ki je 58 let).

Kljub temu da so gibalno ovirane osebe zadovoljne z neformalno socialno oporo, pa je to zadovoljstvo manjše kot pri celotnem prebivalstvu. Sklepamo lahko, da ima ta skupina zelo zahtevne (večje in stalne) potrebe, ki jih v neformalnem omrežju ne more dovolj kakovostno zadovoljiti. Gre tudi za veliko obremenjenost družinskega omrežja s tovrstno pomočjo. Najbolj so obremenjene ženske, predvsem kadar gre za čustveno oporo in oporo ob boleznih.

Približno desetina odraslega slovenskega prebivalstva ima pri vsakodnevnih opravilih težave pri gibanju⁸ (Novak, 2004). Med njimi je več žensk kot moških. Gibalne težave naraščajo s staranjem.

Ker socialna omrežja krepijo zmožnost dostopa do pomembnih virov ali ta dostop pomembno povečujejo, so sestavni del strategij preseganja socialne osamitve in socialne izključenosti, s tem pa tudi sestavni del strategij socialnega vključevanja ranljivih skupin prebivalstva.

Socialno omrežje in socialni kapital

Socialni kapital⁹ je ena najpomembnejših dobrin sodobnih družb. Ustvarja se v socialnih omrežjih, ta pa so ključnega pomena za preživetje posameznikov, skupin in širših skupnosti (Dragoš, 2004, stran 145). Študije potrjujejo, da je za socialni kapital kakor tudi za blaginjo ljudi odločilna prav kakovost omrežij. To je pomembno zlasti danes, ko je socialna izključenost pomembna tema strokovnih razprav. V zvezi s socialno izključenostjo se opazuje predvsem dostop do virov, ti pa so prevečkrat zreducirani zgolj na dostop do institucij, pravice, kakovost storitev in krepitev moči uporabnikov. Pri tem je lahko usodno, kot opozarja avtor (Dragoš, 2004, stran 145), če spregledamo, kaj se dogaja na mikroravni, tj. v socialnem omrežju vsakdanjih družinskih, sosedskih in prijateljskih odnosov. Prav tu se ustvarjajo razmerja, ki so najteže vidna in najmanj dosegljiva institucionalnim mehanizmom ter vladnim ukrepom, so pa odločilna za količino socialnega kapitala (za krepitev ali slabitev moči socialnega kapitala). Iz tega izhajajo izzivi za ukrepe socialne politike in družboslovne vede¹⁰; kako

⁷ To so osebe, ki težko hodijo, slabo vidijo, uporabljajo različne medicinske pripomočke itd. V to skupino so vključeni tudi invalidi s statusom.

⁸ Med njimi nekaj več kot 16 % potrebuje stalno pomoč pri vzdrževanju osebne higiene in oblačenju, drobnih vsakodnevnih gospodinjstkih opravilih 35%, pri urejanju različnih zadev (npr. obisk zdravnika ali banke) pa pomoč potrebuje skoraj tretjina oseb z gibalnimi težavami.

⁹ Kljub nekaterim konceptualnim nejasnostim v strokovni literaturi narašča soglasje, da je s socialnim kapitalom smiselno označevati vse tiste značilnosti, s katerimi akterji svoj položaj v socialnih omrežjih spreminjajo v lastno korist.

¹⁰ Uporabnost raziskovanja socialnega kapitala je dokazana tudi v ekonomiji, saj se na področjih z nizko stopnjo zaupanja med prebivalstvom zmanjšuje učinkovitost tržnih podjetij in se posledično sprožajo drugi ekonomski in politični problemi. Tako lahko z ravno zaupanja pojasnujemo dinamiko ekonomskega razvoja neke dežele (Dragoš, 2004, stran 144).

Tabela: Povprečno število članov opornega omrežja prebivalcev in ranljivih skupin v Sloveniji po vrstah opore

	Druženje	Finančna pomoč	Manjša mat. opora	Večja mat. opora	Čustvena opora	Bolezen
vsi	4,29	1,66	2,05	2,08	1,86	1,78
starejši	3,94	1,61	1,80	1,82	1,89	1,70
gibalno ovirani	4,03	1,05	1,49	1,39	1,64	1,71
revni	3,86	1,11	1,42	1,36	1,62	1,63
enostarševske družine	4,13	1,18	1,49	1,26	1,84	1,65

Vir: Novak, M. (ur.) (2004). Omrežja socialne opore prebivalstva in izračuni Inštituta R Slovenije za socialno varstvo.

namreč delovati v težko razpoznavnih, raznolikih in tudi spremenljivih mikrovezeh, da bi se okrepilo sodelovanje, zlasti v okoljih s povečanim socialnim tveganjem, s kulturno utrjeno deprivacijo in nizko stopnjo zaupanja med posamezniki ali skupinami.

Raziskave tudi kažejo, da sta v družbah z nizkim zaupanjem, v katerih visok delež prebivalstva izjavlja, »da večini ljudi ne more zaupati«¹¹, nizka stopnja zadovoljstva z lastnim zdravjem ter celo visoka stopnja smrtnosti na državni ravni in nasprotno. Podobna zveza je tudi med dohodkovno neenakostjo in socialnim zaupanjem. Visoka dohodkovna neenakost je povezana z nizkim socialnim zaupanjem. Če namreč izmerjeno zaupanje primerjamo z odstotkom bruto plače oziroma družinskih dohodkov, ki bi jih morali preusmeriti od bogatih k revnim družinam, da bi vzpostavili enakost dohodkov (Robin Hoodov indeks), vidimo, da je korelacija premosorazmerna. Kadar je nezaupanje večje, je tudi RH-indeks večji.

Kadar je zaupanje, je tudi sodelovanje, in kadar je sodelovanje, se dodatno krepi zaupanje. Če v socialnih omrežjih vlada zaupanje, se lahko uresniči več ciljev kot v omrežjih brez tovrstnih zmožnosti.

Zato kaže socialna omrežja še nadalje raziskovati; krepiti zaupanje v socialnih mrežah na vseh ravneh in še posebej krepiti omrežja ranljivih družbenih skupin.

Literatura

Novak, M. (ur.). (2004). *Omrežja socialne opore prebivalstva*. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.

Dragoš, S. (2004). *Socialna omrežja: Izvor socialnega kapitala*. V Novak, M. (ur.) *Omrežja*

socialne opore prebivalstva. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.

Hlebec, V., in Kogovšek, T. (2004). *Konceptualizacija socialne opore*. V Novak, M. (ur.) *Omrežja socialne opore prebivalstva*. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.

Dremelj, P. (2004). *Sorodstvo kot vir socialne opore*. V Novak, M. (ur.) *Omrežja socialne opore prebivalstva*. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.

Zaviršek, D., in Škerjanc, J. (1998). *Analiza položaja izključenih družbenih skupin v Sloveniji in predlogi za zmanjšanje njihove izključenosti v sistemu socialnega varstva*. Raziskovalna naloga. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.

Rener, T. (1997). *Rastoča manjšina*. Družboslovne razprave. 24/25, 40-48. Ljubljana. FDV.

Ule in drugi (2003). *Tipi družin in socialne mreže*. Ljubljana. FDV. Raziskovalno poročilo.

¹¹ Pri socialnem kapitalu je namreč ključno zaupanje.